

ВСТУП

Наша церковна і національна історія давня та славна. Проте часто нашу історію намагалися перекрутити, переписати, щоб народ забув своє коріння і те, якого роду він син. Часто історію зводили і зводять лише до сухих фактів, не розкриваючи суті тієї чи іншої події минулого. Через те у сучасного українця майже відсутнє правдиве знання своєї історії, її розуміння.

Запитавши пересічну людину, що вона знає про впливи Візантії на Русь, ми нерідко зустрінемося з необізнаністю або взагалі з незнанням. Сучасній людині життєво необхідно знати свою історію. Через брак належних знань часто навіть «незалежну» Україну й досі вважають «залежною» від зовнішніх впливів, часто називають «постколоніальною» державою. У постколоніальній країні людина почуває себе позбавленою історичного коріння й ідентичності. Перед нею постає питання здобуття справжньої незалежності своєї Батьківщини. Відповіді, запропоновані телебаченням, пресою чи Інтернетом, не в змозі вповні задовольнити її очікувань. Через незнання історії люди часто сприймають готову інформацію, не бажаючи її критично аналізувати. Ще складніше зрозуміти власну історію у світлі Божого Провидіння. Між тим, саме таке глибинне пізнання минулого є запорукою складення адекватних планів на національне майбутнє.

Задумуючись над згаданими вище актуальними проблемами, ми поставили перед собою мету проаналізувати важливі для нашої історії впливи Візантійської імперії на Русь. Для аналізу вибраного історичного періоду (IX-XIV ст.) ми поклали в основу книгу Миколи Чубатого Історія християнства на Русі – Україні (том 1), твір Михайла Грушевського Історія Русі-України (томи 1, 3), Повість врем'яних літ Нестора Літописця та книгу Володимира Білінського Україна-Русь (том 1), у якій автор розвінчує московські міфи про XIII-XIV століття та роль цього часу для української історії. З допоміжної літератури варто згадати книгу Володимира Балуха Візантиністика, де він наводить конкретні факти цього періоду, книгу групи авторів на чолі з Леонтієм Войтовичем під назвою Історія Візантії, а також збірник статей Софія Київська: Візантія. Русь. Україна, де автори описують здобутки та невдачі руських князів і сприймання Русі візантійськими імператорами. Завдяки достатній кількості україномовних книг будемо спиратися переважно на їхніх авторів. З іноземних авторів хочемо виділити працю німецького візантиніста Гайнріха Гельцера Внесок у церковну історію Русі (Beiträge zur russischen Kirchengeschichte), в якій автор опублікував віднайдений ним грецький джерельний матеріал задля удостоверення факту заснування митрополії в Галичині.

Наша дипломна робота написана в напрямі візантійської культури із використанням взаємопов'язаних і взаємодоповнюючих аналітичного та синтетичного методів. Нашу працю спираємо на загальнонаукових засадах об'єктивності та історизму, завдяки яким можна найбільш задовільно відтворити факти політичних та культурних впливів Візантії на Русь.

У цій праці ми використовуємо, крім аналітичного і синтетичного, ще й хронологічний і порівняльний методи. Такий підхід зумовлений особливістю нашого дослідження і

прагненням всесторонньо висвітлити обрану тему.

Праця складається з вступу, двох розділів, поділених на пункти, деякі з яких поділені на підпункти, висновку, списку використаної літератури та додатків. У першому розділі намагатимемося охопити X століття і частину XI-го, до 1069 року. Цей розділ дає уявлення про характер епохи до хрещення Русі і незабаром після нього, та про ті виклики, які стояли перед Київською Церквою і державою в XII столітті. Другий розділ присвячено періоду після Великої Церковної схизми 1054 року і до 1347 року, коли була ліквідована Галицько-Волинська митрополія як «недоречна новинка». У додатках ми наочно покажемо конкретні культурні форми впливу Візантії на Русь на наших теренах. У першому розділі ми також опишемо суть першого державного договору князя Олега з Візантією. З його характеру ми переконаємося, що у той час Візантія поступалася Русі силою і міццю. Покажемо внесок у візантійсько-руські відносини з боку князя Ігора, княгині Ольги та князя Святослава. Тогочасна Русь була вже напівхристиянська і поступово переорієнтовувала свою зовнішню політику з Візантії на Західну Європу. Князь Володимир намагався зблизити Русь із Візантією через родичання між руською та візантійською провідними суспільними верствами. Володимир також підтримував християнізацію Русі силою меча. Натомість по-справжньому тісними русько-візантійські відносини стали у часи правління князя Ярослава Мудрого. Останній видав указ про утворення Київської митрополії, церковно і культурно пов'язаної з Візантією. Для митрополичої катедри він збудував собор Святої Софії Київської і сприяв заснуванню й розбудові Печерського монастиря, який став духовним центром Русі і який урівноважував церковні впливи Візантії.

У другому розділі ми з'ясуємо вплив церковного розколу 1054 року між Царгородською і Римською Церквами на Руську Церкву, зокрема, ставлення до розколу тодішнього митрополита Київського Іларіона. Від 1068 і до 1147 року політика руських князів була провізантійською. Особливо виразно це проявилось в діяльності князя Володимира Мономаха. 1147 року Великим князем Київським стає Ізяслав Мстиславович, церковна і державна політика якого мала киевоцентричний характер. Проте вже з 1154 року князь Юрій Довгорукий відновлює провізантійську орієнтацію. Щодо внутрішнього становища в Київській державі, то вже з XII ст. виникли відмінності й суперечності між слов'янським та угро-фінським населенням. Піком протистояння між ними стали розгром і пограбування Києва суздальцями 1169 року, а в церковному житті – вимоги суздальських князів до Візантії про створення окремої митрополії з осідком у Володимирі. Місцева Церква дедалі більше відрізнялася за традицією від Київської Церкви. Інакше й не могло бути – надто різними були народи. Ми також звернемо увагу на стрімкий розвиток Київської Церкви перед татарською навалою, коли число епархій сягнуло до шістнадцяти. Наприкінці праці ми простежимо історію укладення церковної унії між Київською та Римською Церквами, ставлення Візантії до цієї події, а також подальшу долю цієї унії. І на останок побачимо, чому саме відбулося «перенесення» осідку київського митрополичого престолу до столиці Золотої Орди і які причини призвели до утворення та поступового занепаду нової Галицької митрополії. При цьому проаналізуємо роль Візантії у цих процесах.

У висновках ми назвемо як позитиви, так і негативи русько-візантійських взаємин. Позитиви полягали у стремлінні багатьох князів досягнути партнерських відносин Русі з Візантією, негативи – у згоді деяких князів на імперське домінування Царгороду. Позитивними були візантійські культурні впливи, натомість негативними – спроби

Візантійської Церкви підпорядкувати собі Київську митрополію. Ми також прослідкуємо внутрішній зв'язок між занепадом Київської митрополії і падінням Руської держави. Із наведених у праці фактів також виникає, що якою величною і навіть християнською не була б імперія, завжди її метою буде завоювання нових територій шляхом знищення місцевих культури та Церкви. Люди окупованих теренів повинні розуміти, що ніхто інший не побудує їм державу, як тільки вони самі. Надія на чужинців не забезпечить народові власної свободи.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи проведене на основі аналітичного методу дослідження, спробуємо відповісти на поставлене питання про впливи Візантії на Русь. Варто зазначити, що тема візантійсько-руських відносин присутня в багатьох авторів. Однак через наявне в їхніх дослідженнях однобічне, суто конфесійне бачення, важко скласти собі об'єктивну неупереджену картину минулого. Тому ми підбирали книги з більш виваженою, об'єктивною і неупередженою оцінкою досліджуваної епохи. У цьому полягає новизна даної праці.

У праці ми намагалися підкреслити помилки правителів того періоду, щоб показати, наскільки важливо не повторювати їхніх помилок сьогодні. Ми змогли переконатися, що русини впродовж своєї історії були вірними християнству, але іноді відхилялися від дотримання Божих заповідей. Тоді русини ставали надмірно залежними від своїх правителів, котрі, своєю чергою, часто не управляли належним чином. У такі періоди посилювалася агресивність сусідніх правителів. Аналогічним є сучасне становище українського народу. Досліджуючи минуле, слід також пам'ятати, що багато історичних джерел були перекручені на догоду завойовників нашої землі. Часто історики позитивістично перелічують факти минулого без спроб киевоцентрично їх осмислити. А московоцентричні історики свідомо замовчують або применшують візантійські впливи на Русь, аби не підважити московську імперську міфологію.

У праці ми намагалися об'єктивно оцінити вагу і роль візантійських культурних впливів, про яку влучно висловився дослідник старокиївського мистецтва Василь Пуцко: «Історична своєрідність культурного розвитку Древньої Русі полягає в тому, що вона значно обумовлена візантійськими традиціями, трансформованими на місцевому ґрунті в процесі їх засвоєння». Особливість руської мистецької культури насправді полягала в здатності творчо перенести впливи Візантії на місцевий ґрунт, відбираючи з візантійської спадщини те, що відповідало київській традиції.

У першому розділі ми показали, що на початку X-го століття, а особливо за Володимира Великого, Візантійська імперія поступалася силою і міццю Руській державі. Культурні надбання русинів у період до XI століття включно, свідчать про самобутність місцевої традиції. Особливу увагу ми звернули на такі знакові реалії тієї доби, як Собор Святої Софії та комплекс будівель Печерського монастиря у Києві, які стали плодом синтезу руської і візантійської культур.

У другому розділі дипломної роботи нами було досліджено період після церковного розколу 1054 року. Цей період історії русинів можна назвати провізантійським, позаяк здебільшого такою була політика послідовників князя Ярослава Мудрого. Звичайно, правителями були і щирі приятелі Церкви, і патріоти своєї держави. Проте їх, на жаль, не було достатньо, аби вберегти Русь та Київську митрополію від деструктивних втручань Візантійської імперії та Золотої Орди. Ми мали змогу переконатися, що саме через брак

любіві до своєї Батьківщини відбувалися погроми міст, нищення культурних пам'яток. Зусилля князів із відбудови держави не були достатньо внутрішньо вмотивовані. Часто правителям Руси не вистачало віри в Бога і любові до свого народу. У пізньоруський період князі шукали зміцнення держави в єдності з Римською Церквою. Але часто на перешкоді ставали суто земні й політичні мотиви з обох боків, які ставали на заваді осягненню єдності за Божою волею, а саме єдності в любові. Бо коли нема Божого чинника, то суто людські зусилля будуть марними і вкінці зазнають краху. Важливим чинником у зусиллях зі зміцнення Руси було створення Галицької митрополії, яка стала спадкоємицею традицій митрополії Київської і зберегла ці традиції для прийдешніх поколінь.

Людина третього тисячоліття повинна знати свою давню історію. Народ повинен вчитися не тільки не повторювати помилок своїх пращурів, але й перейняти їхні добрі справи як натхнення, аби вести свою Церкву і державу у майбутнє. Наше завдання у цьому житті – завжди відкривати для себе щось нове і корисне. Ця праця є спробою зробити в цю благородну справу хоча й малий, проте посильний внесок. Безперечно, праця не претендує на вичерпність дослідження даного питання. Це лише спроба сягнути до багатой культурної спадщини русинів та, дослідивши в ній окремі перлини культури, успіхи і невдачі у веденні державної політики, показати, що потрібно остаточно покладатися на Бога і на самих себе, а не послаблювати себе ілюзіями, що ситуативні політичні союзники щиро зацікавлені нам допомогти. Як навчав великий мудрець українського народу Тарас Шевченко: «Учітесь, читайте і чужому научайтесь й свого не цурайтесь. Бо хто матір забуває, того Бог карає...» . Тільки з таким підходом ми станемо справді незалежними.

Під час написання нашої роботи ми зустрілися з проблемою браку наукових напрацювань, які стосувалися б саме культурних пам'яток Руси, та труднощами з пошуком достовірних матеріалів, які б мали допомогти детальніше розкрити дану тематику.

Об'єм нашої дипломної роботи не дає можливості вповні проаналізувати тему про політичні та культурні впливи Візантії на Русь. Тому ця проблематика потребує подальшого, більш ґрунтовного вивчення сучасним науковим світом, позаяк існує небезпека втрати важливих даних з історії культури Руси, які визначають сучасну ідентичність українського народу.